

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Розглянуто економічну сутність процесу управління капіталом підприємств. Визначено основні ознаки капіталу.

Ключові слова: капітал, власний капітал, залучений капітал, управління капіталом

Abstract

The economic essence of the enterprise capital management process is examined. The main characteristics of capital are identified.

Keywords: capital, equity capital, borrowed capital, capital management

Вступ

В умовах поточної економічної ситуації, що характеризується війною, нестабільністю ринку, підвищеними ризиками, а також дефіцитом власних фінансових ресурсів і високою вартістю банківського кредитування, підприємствам стає все важче забезпечувати економічне зростання, стійкий розвиток та ефективну господарську діяльність.

Ці обставини актуалізують необхідність пошуку нових або вдосконалення вже існуючих механізмів фінансового забезпечення підприємств. Ключовими завданнями є оптимізація структури джерел фінансування задля їх ефективного використання, а також загальне підвищення результативності діяльності суб'єктів господарювання.

Варто підкреслити, що ефективність діяльності підприємства безпосередньо залежить від його забезпеченості достатнім обсягом капіталу. Капітал підприємства є базовою економічною категорією, що відображає сукупність фінансових ресурсів, залучених та інвестованих у господарську діяльність з метою отримання економічного ефекту. У сучасних умовах нестабільності фінансових ринків, зростання вартості капіталу та підвищених вимог до фінансової стійкості підприємств управління формуванням і структурою капіталу набуває стратегічного значення.

Результати дослідження

Сучасні наукові дослідження трактують капітал підприємства не лише як суму вкладених коштів, а як складну економічну систему, що відображає сукупність фінансових відносин між підприємством, власниками, кредиторами та іншими стейкхолдерами [1-5]. У фінансово-управлінському аспекті капітал характеризується джерелами формування, вартістю, рівнем ризику та впливом на фінансову стійкість підприємства.

З позицій сучасної фінансової науки капітал розглядається як динамічна система фінансових відносин, що виникають між підприємством, власниками, кредиторами та інвесторами в процесі залучення, розміщення та використання ресурсів [6].

У сучасних умовах нестабільного економічного середовища ефективне управління капіталом визначає фінансову стійкість, ліквідність і конкурентоспроможність підприємства. Економічна сутність капіталу полягає не лише у забезпеченні ресурсної бази, а й у створенні передумов для стратегічного розвитку підприємства.

Узагальнення підходів до визначення економічної сутності капіталу підприємства дозволяє виділити такі ключові характеристики:

- капітал є вартісною формою ресурсів;
- він перебуває у постійному кругообігу;
- забезпечує створення доданої вартості;
- потребує цілеспрямованого управління з боку підприємства.

На рис. 1 капітал підприємства відображено як систему фінансових відносин.

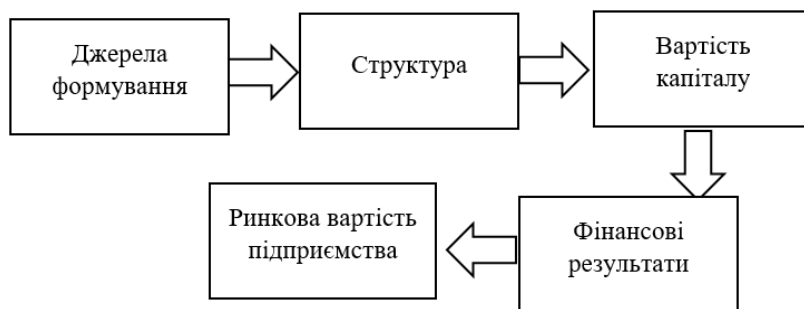

Рис. 1. Капітал підприємства як система фінансових відносин

У наукових дослідженнях капітал розглядається як система фінансових відносин між підприємством, власниками, кредиторами та іншими стейкхолдерами, що формується у процесі залучення, розподілу та використання ресурсів і безпосередньо впливає на ринкову вартість підприємства та рівень його фінансової безпеки.

Формування капіталу підприємства є багатоступеневим процесом, що включає: визначення потреби у фінансових ресурсах; вибір джерел залучення коштів; оцінку їх вартості та оптимальне поєднання власних і позикових ресурсів.

Власний капітал виконує роль фінансової стабілізації та гарантії платоспроможності, тоді як залучений капітал дозволяє прискорити розвиток та реалізацію інвестиційних проектів. Розподіл та управління капіталом здійснюються на основі аналізу фінансового стану та прогнозування грошових потоків.

Необхідність управління формуванням і структурою капіталу зумовлена потребою забезпечення фінансової рівноваги, оптимізації вартості ресурсів та підвищення інвестиційної привабливості. Системний підхід до управління капіталом дозволяє мінімізувати ризики та забезпечити сталий розвиток підприємства.

Формування, використання та відтворення капіталу відбувається під впливом сукупності внутрішніх і зовнішніх факторів, які взаємодіють між собою та визначають динаміку вартості капіталу підприємства.

Внутрішні фактори формуються безпосередньо в межах підприємства та значною мірою залежать від якості управлінських рішень. До них належать, насамперед, результати фінансово-господарської діяльності, що проявляються у величині чистого прибутку. Саме прибуток є основним внутрішнім джерелом зростання власного капіталу підприємства через механізм його реінвестування.

Важливим фактором є політика розподілу прибутку, яка визначає співвідношення між споживанням і нагромадженням капіталу. Значний вплив на обсяг і структуру капіталу має також ефективність використання активів, що характеризується показниками оборотності та рентабельності. Рациональне управління активами сприяє зменшенню потреби в залученні позикових ресурсів і підвищенню фінансової стійкості підприємства.

Суттєвим внутрішнім фактором є структура капіталу, тобто співвідношення власних і позикових коштів. Оптимальна структура капіталу дозволяє мінімізувати середньозважену вартість капіталу та знизити фінансові ризики. Крім того, на капітал підприємства впливають інвестиційна політика, рівень операційних витрат, система управління ризиками та якість фінансового менеджменту загалом.

Зовнішні фактори формуються поза межами підприємства та мають об'єктивний характер, що обмежує можливості їх прямого контролю. До найважливіших зовнішніх факторів належать макроекономічні умови, зокрема темпи економічного зростання, рівень інфляції та фаза економічного циклу. Нестабільність макроекономічного середовища може призводити до знецінення капіталу та зниження інвестиційної активності.

Значний вплив на формування капіталу здійснює податкова та фінансова політика держави. Рівень податкового навантаження безпосередньо впливає на величину чистого прибутку, а отже — і на можливості нарощування власного капіталу. Водночас процентні ставки на фінансовому ринку визначають вартість залучення позикового капіталу та доцільність його використання.

Важливим зовнішнім фактором є ринкове середовище, яке охоплює рівень конкуренції, попит на продукцію підприємства та цінову кон'юнктуру. Коливання валютних курсів також істотно впливають на капітал підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність. Крім того, на стан капіталу впливають правове та регуляторне середовище, а також форс-мажорні обставини, такі як економічні кризи, пандемії або воєнні дії.

Ефективне управління структурою капіталу дозволяє підприємству мінімізувати середньозважену вартість капіталу, забезпечити ліквідність і стабільність, а також підвищити привабливість для інвесторів.

У літературі виділяють кілька парадигм управління капіталом [7-8]:

- 1) забезпечення фінансової стійкості через пріоритет власного фінансування;
- 2) оптимізація собівартості капіталу з урахуванням податкових та фінансових важелів;
- 3) адаптивне управління структурою джерел у відповідь на зміну макроекономічних ризиків. Монографічні дослідження останніх років узагальнили підходи до оцінки капіталу як сукупності фінансових ресурсів із розподілом за роками й строками використання.

Управління формуванням та структурою капіталу складається з трьох складових: управління власним капіталом, управління залученим капіталом та формування оптимальної структури капіталу. Рисунок ілюструє логіку формування капіталу підприємства як сукупності власних і позикових джерел фінансування. Управління структурою капіталу передбачає узгодження обсягів та вартості цих джерел з метою досягнення оптимального співвідношення між фінансовим ризиком і рівнем рентабельності. Власний капітал забезпечує фінансову стійкість і автономію підприємства, тоді як позиковий капітал створює можливості для розширення діяльності та використання ефекту фінансового важеля.

Формування капіталу підприємства є багатоступеневим процесом, що включає визначення потреби у фінансових ресурсах; вибір джерел залучення коштів; оцінку їх вартості та оптимальне поєднання власних і позикових ресурсів.

Розподіл та управління капіталом здійснюються на основі аналізу фінансового стану та прогнозування грошових потоків.

Висновки

Узагальнення теоретичних підходів до трактування сутності капіталу підприємства дозволяє виокремити низку його фундаментальних ознак. По-перше, капітал розглядається як вартісна категорія, що відображає сукупність ресурсів, мобілізованих для забезпечення господарської діяльності. По-друге, капітал перебуває у динамічному кругообігу, що передбачає його постійне перетворення та відтворення в процесі реалізації операційної та інвестиційної діяльності. По-третє, одна з ключових функцій капіталу полягає в створенні економічної доданої вартості, що виступає основою прибуткової діяльності підприємства. Нарешті, капітал потребує системного й усвідомленого управління, оскільки без цілеспрямованих організаційних рішень неможливо досягти раціонального використання фінансових ресурсів, оптимізації їхнього розподілу та забезпечення фінансової стійкості суб'єкта господарювання.

У межах наукових концепцій формування капіталу особлива увага приділяється його структурі, яка визначає співвідношення між різними джерелами фінансування. На сучасному етапі широкого визнання набуває поділ капіталу за джерелами формування на власний капітал та залучений капітал. Перший включає внутрішні фінансові ресурси підприємства, такі як статутний капітал, резервні фонди та нерозподілений прибуток, що характеризують ступінь фінансової автономії. Другий охоплює зовнішні джерела, зокрема кредитні зобов'язання, позики та інші форми позикових ресурсів, які підприємство використовує за умови повернення та компенсації витрат на їх залучення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Іщенко Н. Управління капіталом підприємства: теоретичні та практичні аспекти. Економіка та суспільство. 2024. № 70. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-108>
2. Ларіонова К., Капінос Г. Механізм управління капіталом підприємства. Modeling the development of the economic systems. 2023. № 3. С. 147–154.
3. Спіфанова І. Ю., Супрун В. В. Особливості управління капіталом підприємств легкої промисловості. Вісник Хмельницького національного університету. Серія "Економічні науки". 2020. № 5. С. 74-78.

4. Мулик Т. Аналітичне забезпечення управління капіталом підприємств. Економічний простір, 2023 (183), 95-103.
5. Халатур С. М., Яценко К. В. Структура капіталу підприємств: систематизація теоретичних підходів у контексті стабілізації національної економіки. Інвестиції: практика та досвід. 2022. №19-20. С. 41-46.
6. Спіфанова, І. Ю. , Джеджула В. В. Фінансовий аналіз та звітність : електронний практикум комбінованого (локального та мережного) використання. 2-ге вид., доп. Вінниця : ВНТУ, 2022.144 с.
7. Ілляшенко, О., Гордієнко, Н., Морар, Є. Інформаційно-аналітичне забезпечення управління структурою капіталу будівельних підприємств на основі методу аналізу ієрархій. Сталий розвиток економіки, 2025. №2(53), С. 243-250. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-53-33>.
8. Брюховецька Н.Ю., Іваненко Л.В.Оцінювання людського капіталу та доданої вартості підприємств:теорія та практика: монографія / НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2020. 184 с.

Гоменюк Максим Олегович — студент групи МФКД-23м, факультет Менеджменту та інформаційної безпеки, Вінницький національний технічний університет, Вінниця.

Науковий керівник: Джеджула Вячеслав Васильович – доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів та інноваційного менеджменту, Вінницький національний технічний університет, Вінниця.